

***1 МАВЗУ:
ФАННИНГ ЎРНИ, ДОНЛИ
ЭКИНЛАРНИНГ УМУМИЙ
ТАВСИФИ,
БИОЛОГИЯСИНИ
ШАКЛЛАНИШ ШАРОИТИ***

РЕЖА:

- ***1. ЎЗБЕКИСТОНДА ДОН
ЕТИШТИРИШ ХОЛАТИ***
- ***2. ДОНЛИ ЭКИНЛАРНИНГ УМУМИЙ
ТАВСИФИ***
- ***3. КЕЛИБ ЧИҚИШ МАРКАЗЛАРИ***

-
- Ўзбекистон ғалла мустақиллигига эришди. Шу вақтгача аҳолига талаб қилинадиган дон минг машақатлар билан четдан келтирилар эди. Энди Ўзбекистон худудида хирмонлар дон билан тўлиб турибди.
 - Дончилик Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини етакчи тармоғи бўлиб қолди. Шундай бўлишига қуйидаги тадбирлар асос яратди:
 - -Экин майдони кенгайтирилиб ўртача 1,3 млн.га ни ташкил қилди;
 - -Илмий асос яратилди –Андижон дон ва дон-дуккакли экинлар бўйича ИТИ ташкил қилинди ва вилоятларда унинг филиаллари очилди;
 - -Моддий-техника базаси вужудга келди. Республика далаларида 1791 та “Кейс” русумли комбайнлари ва 1945 та “Магнум” трактори ишлатилмоқда.
 - -Дончилик маъдан ўғит ва кимё воситалари билан таъминланди;
 - -Хорижий ва маҳаллий навлар кенг тарқалди, истиқболлилари танлаб олинмоқда;
 - -Уруғчилик тармоқлари ташкил қилинди ва уруғ сифати назорат қилинди ва қилинмоқда;
 - -Янги етиштириш технологиялари яратилди ва такомиллаштирилмоқда.
 - Шу ўтказилган тадбирларни босқичма-босқич амалга оширилгани натижасида бир қатор муаммолар ўз ечимини топди: - аҳолини кафолатланган тарзда дон маҳсулоти билан таъминлаш имконияти юзага келди ;
 - -деҳқонлар учун янги иш жойлари ва қўшимча даромад манбаи яратилди;
 - -ғўза ва ғалла экинларини алмашлаб экиш ва тупроқ унумдорлигини сақлаб қолиш имконияти яратилди;
 - -суғориладиган ерлардан оқилона фойдаланиб, ғалладан бўшаган ерларга ҳар хил дала экинларини экиб қўшимча ҳосил олиш шароити вужудга келди;
 - -чорвачилик учун озуқа базаси янада мустаҳкамланди.
 - Ўтказилган тадбирлар эвазига дон етиштириш ва давлатга сотиш мунтазам ошиб борганлиги кўринмоқда. Бизнинг далаларимизда замонавий "Кейс" комбайнларни сони ҳам анча ошган.
 - Дон етиштиришни бундан нари ривожлантириш, шу сингари чорвачиликни ҳам қимматли ем-хашак билан таъминлаш, енгил
 - саноатни эса ҳомашёга бўлган мухтожини қондириш зарур. Бундан ташқарии етиштирилаётган донни сифат кўрсаткичлари халқаро стандарт талабларига жавоб берадиган бўлиши учун ҳаракат қилиш керак.

Донли экинларнинг аҳамияти ва ишлаб чиқаришдаги тутган ўрни.

- Донли экинлар инсон учун энг зарур бўлган асосий озиқ овқат-ун ва нон маҳсулотларини беради. Нон инсон тарафидан ўйлаб топилган энг буюк неъматдир. Нон-халқимиз меҳнати, аждодларимиз меҳнати маҳсулидир. Дунёда нондан азиз, нондан бебаҳо нарсанинг ўзи йўқ. Нон ўтганни бугун билан, бугунни эрта билан боғловчи буюк бир неъматдир. Нонни ўрнини ҳеч нарса босолмайди, у ҳар куни инсон учун зарур.
- Буюк рус олими Иван Петрович Павлов ёзганидек “Инсон ҳаётидаги ҳамма кўринишларда бекорга нон тўғрисида қайғурмайди”(Барыкин К.,1982) Олимнинг бу гапи Ўзбекистон Республикаси Президентининг дон етиштиришни ривожлантириб аҳолини нон маҳсулоти билан таъминлаш тўғрисидаги қарорлар ва уларнинг амалиётда бажарилиши билан исботлаб берилди.
- Ватанимиз Мустақиллигининг биринчи йилидан бошлаб донли экинларнинг, жумладан, буғдойнинг экин майдонларини кўпайтириш тўғрисида қарор қабул қилинган.
- Бизнинг давлатимиз ҳудудида буғдой ва бошқа донли экинлар яхши ривожланиши ва юқори ҳосил беришга шубҳаланмаса ҳам бўлади, чунки деҳқончилик тарихидан маълум бўлишича буғдой етиштириш билан бундан 11 минг йил б.э. олдин шуғулланган. Шунингдек 20гача сиғадиган бир нечта дон элеваторлари(омборлари), буғдой дони ва арпа, дон қирғичи ва бронзадан тайёрланган ўроқлар топилган.Бизнинг эрамызгача бўлган 1 минг йил олдин темир аср даврида-йирик ирригация иншоатлари қурилган ва буғдой экин майдонлари кенгайтирилган.

1.Дунёда дон етиштириш ҳолати. ФАО 2000 йил маълумоти бўйича

Экин тури	Экин майдони, Минг. Га	Ҳосилдорлиги, ц/га	Умумий етиштирил ган млн.т
БУҒДОЙ	215180	27,06	582223
ШОЛИ	153458	38,63	592873
МАККАЖЎХОРИ	137549	43,36	596412
АРПА	55698	24,40	135915
ТАРИҚ	36161	7,52	27186
ЖАВДАР	9896	29,75	20532
СУЛИ	14416	18,11	26115
ЖЎХОРИ	42805	13,91	59536

Биологик хусусиятларини шаклланиш шароити

- Берилган маълумотларга қараганда аҳолини озиқ- овқатга бўлган талабини қондириш учун дон экинларини етиштиришни кенгайтириш зарур. Бу эса ўз ўрнида дон экинларининг ҳосилдорлиги ортиши билан боғлиқ муаммони ечиши билан чамбарчас боғлиқ. Дон ишлаб чиқаришни ортиши ҳосилдорликни ортишига ёки бўлмасам экин майдонини кенгайтишига боғлиқ. Экин майдонини кенгайтиришни ўз чегараси бор, шунинг учун ҳосилдорликни оширишга ҳаракат қилишимиз керак. Ҳосилдорликни ошириш учун ўсимликни ўсиш ва ривожланишини тўғри бошқарганимиздагина бажариш мумкин.
- Биологик асосларни шаклланиш шароити. Ҳосилдорлик кўриниши ва унинг генотиби экологик минтақалар шароитида унинг шаклланиши акс этади. Эволюция даврида табиий танлаш, биологик талаблар кўрсаткичлари бўйича минтақалар ўртасида унинг яшаш шароити асосий омиллар бўлиб ҳисобланади. Демак, ўсимлик биологиясини шаклланиш шароитини билиш муҳимдир.

MADANIY O'SIMLIKLARNING KELIB CHIQISH MARKAZLAR

1 - Xitoy - Yaponiya markazi
5 - Markaziy Osiyo markazi
9 - Yevropa - Sibir markazi

2 - Indoneziya - Janubiy Xitoy markazi
6 - Old Osiyo markazi
10 - Markaziy Amerika

3 - Avstraliya markazi
4 - Hindiston markazi
11 - Janubiy Amerika

7 - O'rtayer dengizi markazi
8 - Afrika markazi
12 - Shimoliy Ameri

Н.И.ВАВИЛОВ ВА БОШҚА ОЛИМЛАР ЭКИНЛАРНИНГ 12 ТА КЕЛИБ ЧИҚИШ МАРКАЗИНИ АНИҚЛАДИ.

- 1.Хитой-япон -бу Хитой, Корея, Япония-юмшоқ буғдой , тарик, маржумак ва бошқа экинларни ватани.**
- 2.Индонезия-Жануби Хитой- сули, шакар қамиш, мева-сабзавот экинларуи ватани.**
- 3.Австралия- шоли, ғўза, беда, тамакини ватани.**
- 4.Ҳиндистон- шоли, юмалоқ донли буғдой, ғўза турлари ватани.**
- 5.Ўрта Осиё-бу Тожикистон, Ўзбекистон, Афғонистон-нўхатнинг ясмиқнинг, мош, каноп, махсар, қовуннинг ватани.**
- 6. Олд Осиё- Туркманистоннинг тоғ қисмлари, Эрон, Кавказорти, кичик Осиё-буғдой, арпа, нўхат ва бошқалар.**
- 7.Ўрта ер денгизи-бу Миср, Сирия, Палестин, Греция, Италия-сули, буғдой, себарга, лавлаги ва бошқа экин турлари.**
- 8.Африка маркази- ғўза турларининг, тарик, жўхори, шоли ва дуккакдиларнинг ватани.**
- 9.Сибирь-Овропа маркази-зиғир, себарга, мевалилар ва бошқа экинларнинг ватани.**
- 10.Ўрта Америка маркази- бу Мексика, Гватемала, Гондурас, Панама-маккажўхорининг, ловиянинг, ғўзанинг, картошканинг, бататнинг, махорканинг ватани.**
- 11.Жанубий Америка маркази - картошка, томат, тамаки, арпа, маккажўхорининг макони.**
- 12.Шимолий Америка маркази-арпа, люпин, сабзавот ва бошқа экинлар келиб чиққан**
Маданий экинларнинг келиб чиқиш марказларини билиш бу экинларнинг биологик хусусиятларини билишга олиб келади ва шу асосда экинларни парваришлашнинг замонавий технологияларини яратиш мумкин.

ЭЪТИБОРИНГИЗ

У Ч У Н

РАХМАТ !!!